

Bori Imre

Radomir Konsztantinovics: „Misolovka“

Regény

Újabb alkalom, hogy a modern regény problémája napirendre kerüljön. A jugoszláv irodalom, amely felszabadulva a sablonok bilincseiből a kísérletezés kalandjának izgalmas légkörében él, egymás után jelenteti meg a felfedezéseinek új Amerikáit, a felfedezett új lehetőségek birodalmainak térképeit, úgy hogy az utóbbi évek nem mások, mint a jugoszláv regény reneszanszának évei a szó legigazibb jelentésében is.

Micsoda hatalmas, és lényegében csak most felmérhető, társadalmi és szellemi változás ment végbe életünkben, hogy a valóság, amely évszázadok óta megfoghatatlanul kisiklott az írók kezéből, most engedelmessé vált, ábrázolható lett! Tudott dolog ugyanis, hogy a műfajoknak is megvan a maguk társadalmi pillanata. Van olyan kor, és ez a miénk most éppen ilyen, amely lehetővé teszi az élet és az emberek mélyebb, átfogóbb szemléletét, amikor az író varázsvesszejére feltáruulnak az emberi élet mélyei és átfogó, részletes művek panorámájában ábrázolhatók első sorban. A valóság magamegmutatása ez, nem villanásokban, nem költői jelenésekben, hanem epikusan, a regény horizontjaiban szemlélhetően. Végre a regény korába értünk, a regényébe,

amely a maga módján, a maga eszközeivel az „irodalom érettségi bizonyítványa” és azzal az anya-társadalom érettségének ékes tanúbizonysága is.

Az a hatalmas lendület, amely regénytermelésünket jellemzi, nem egy értékes művet teremtett már. Nemcsak prózaírói tehetségek, a kimondottan epikus természetek írnak ma regényt, hanem a lírai költők is (így Davicsó például) igen szívesen, s tegyük hozzá, nem méltatlanul, próbálgatják ezt a sokhúru hangszert, ezt az új, kínálkozóan csábító kifejezési lehetőséget. Radomir Konsztantinovics pedig, aki lírai költőként kezdte, majd a tanulmányírás és a regény teremtéséért elhagyta régebbi formáit, legújabb regényében, a Misolovka címűben, ismét tanúbizonyságát adta, természete értékein túl, éppen annak a regény-renesszansznak valóságáról, amelyben ma a jugoszláv irodalom él.

Már első regényében a legmesszebb eső célok felé tört. Töretlen kísérletező, akit igen gyakran inkább a kísérlet izgalma érdekel, maga az experimētum, mint a konkrét eredmény, a felfedezések, a járt utak, az ismert csapások kerüldője, legújabb regényében szintén a legvégső pontot ostromolta, azt, ameddig a jugoszláv irodalom e la-

boratóriumi munka során eljuthatott. Talán szélsőségesnek mondhatnánk ezt az írói kedvet, amely nem akarja kétszer ugyanazt mondani, és nem akarja ugyanolyan módon kétszer megláttatni mondanivalóját, hanem mindig újat, meglepőt, nálunk még nem látottat és nem csináltat akar teremteni. Éppen ezért második regénye is kísérleti regény, a kísérlet minden jellegzetességével. Inkább érdekes, mint nagy lehetőségek felvillantatója, mint a kész beteljesülés. És éppen ez az, amiért érdemes róla beszélni.

Regénye a vereség éjszakájáról szól. Radomir Konsztantinovics eljutott fejlődésének abba a stádiumába (feltehetjük a kérdést, nem hirtelen-e a filozófiának ez a tiszta, szinte absztrakt élése?), amelyben az író eljut az élettől az absztrakcióba, az írói fejlődés egy különleges szakaszába, amely inkább kevesebb, mint több mint az élet a maga realitásában. Innen magyarázható, hogy az éj, amely sűrű rétegekben rakódik le a könyvbe, gyakran az absztrakt festő módszerével takarja el a valóságot, az író fáradozása, mi a regény antipoeitikus lapjain oly szembetűnő, a valóság túlhaladásának, legnemesebb értelemben vett elyonatkoztatásának módszerét rejtegeti. A csalódás éjszakája az ember lázálma, az EMBERÉ így absztrakttul, szólamosan. Az író modern Anteus itt, aki a földre lép, csak azért, hogy újabb szimbólumokkal, újabb valóság-darabbal lendüljön fel az absztrakció, a minden lehetséges szférájába. A csalódás éjszakája így válik az ember tragédiájává, a sorsába bezárt emberé, ahonnan nincs menekvés és nincs remény és csak az egyetlen mentesség a jótékony, kábult álom.

Filozófiai regény Konsztantinovics legújabb alkotása, a csalódás, a veszte-

sek filozófiája a mű igazi matériája. Az elveszett csata, a folytonos veszteségek egy álmatlan éjszaka (de amely mindig az álom határán lebeg) csöndjében felderengnek, valósággá válnak és a leghetetlenebb kombinációk sorozatában teljesednek ki. „Az élő halál világa” ez, amely minden pillanatban a legegyszerűbb és leglogikusabb módon tud „gyönyörű pokollá” válni, ahol az ember minden reményt eleve elvesztett. Csak ő lehet a vesztes fél, senki más, de aki minden észszerűség ellenére, létezik tovább is, él a kombinációk végtelen lehetőségeivel. Kétségbeesés vitatkozik itt az élet értelméről önmagával, és végül is az ember győz, úgy, hogy a megsemmisíthetlenség páncéljába öltözik. Éppen azzal győz, hogy ember, hogy tud szeretni és nemzeni, élni, álmodni és hinni az egyedül üdvözítő Albusz-szappan hirdetésének; éppen azzal, hogy ember. Azzal, hogy magárahagyatott, azzal, hogy vannak problémái, amelyek a legprivátibbak, amelyek csak rá tartoznak, biológiai létezésével függnek össze, amelyet senki más nem tud megoldani csak ő, álmatlan és mégis lázálmas éjszakáin, amely az ő ügye és senki másé, amit hamarabb megért a bankkapu egyszemű kőöriása, mint a másik, hasonló kérdésekkel elfoglalt ember, akár az is ott mellette a nyirkos ágyban a szerelem terhe alatt.

Az ember önmaga problémáit, így látja Konsztantinovics, csak önmaga tudja megoldani, segítségre nem várhat és segítséget nem kaphat senkitől. Az élet egy végtelen boxmérkőzés, az ember tusája önmagával és alapproblémáival: étellel, halállal elsősorban, mert nem segítenek az illúziók sem, az ember egyszer rádöbben arra, hogy becsapták, hogy végérvényesen vereséget

szenvedett: meg kell halnia, nem segíthet rajta senki és semmi, sem a lelke pusztaságába menekvés, sem a folyó iszapjába takaródzás, sem a szerelmes ölelkezés. És mindenütt a „világ egy nagy vágóhíd”, hisz mindenütt meghal és meghalhat az ember.

Az író az emberért száll pörbe, azért harcol úgy, hogy lerombolja illúzióit, megfosztja az egyetlen kincsétől: álmaiktól és tudatosítja benne a biológiai lét korlátait, melynek börtönéből nincs menekvés. „Čovek ima smrt. Čovek hoće da vidi tu smrt. Kao zver što hoće da vidi svoje lice u reci. U jednoj reci (koje nema) usred pustinje. Čovek igra tu paklenu igru dobio si — izgubio si. Čovek će svakako jednoga dana da izgubi. Ali on mora da igra da bi izgubio. On mora da bi video svoju smrt”. Érdekes, hogy nemcsak Rađomir Konzantinovics problémája ez így. Vaszko Popa játéka is hasonló problémát fejtegetnek. Mindenesetre az emberért folyó harcnak ez talán a legextravagánsabb formája, a legnehezebb és legnemirodalmibb, de amelyik éppen ezzel tud valóban irodalomná válni. Az irodalom eddigi problémája, szinte központi kérdése az volt: az ember szemben áll létének problémáival. Konzantinovics megfordítja ezt, az ő kérdése: „hoćeš li da okreneš ledja svom porazu i svojoj smrti?”

Konsztantinovics szövegét megfosztotta minden irodalmiságtól. Első regényében több volt az irodalom mint az élet. Most tudatosan az ellenkező véletlet választotta és talán épp ez az, ami néha zavarni tud olvasás közben. Antipoetikus könyvet kaptunk, amelyben a meztelen álom kombinációiban személytelen és névtelen hősei élnek végig reálisra váló életüket.

Az író célja érdekes volt és megoldásai is ilyenek. A kísérletet, amelyet az író megpróbált irodalomná kalapálni, Dušan Matić szavaival jellemezhetnénk legjobban: „Od pristrasnosti, dakle, književnost živi, a pisac je pre pun, reklo bi se, svom praskavom svojom prisutnošću no mastilom stila kojom piše. Inače samo je slikotrvorac i fabrikant osrednjosti. Protiv toga niko ne može ništa. I dobro je što je tako, jer ako umetnost i književnost nešto znače, taj smisao je upravo u tome, što u toj oblasti imaginarno ostvarenog, medju tim prisustvima, estetskim egzistencijama, svako od nas, bar potencijalno, može da nadje, i nalazi, i nadje nepatvoreniiji lik svoje individualnosti i svoje idealne totalnosti. Da zbaci, bar trenutno, olovo svoje sudbine. De ne umre bar, konačno prevaren. To je izuzetno mesto prefiguracije slobode.”

Ezt megvalósítani kétségtelenül a regény egy bizonyos fejlődési foka szükséges, melynek létezését nálunk, ime Konzantinovics e regénye is tanúsítja.

Pär Lagerkvist:

A HÖHÉR (Kultúra kiadás, 1956)

A modern elbeszélés sajátos utakon halad. Messze eltávolodott a klasszikus maupassant-i formáktól. Érthető is, hiszen a világ mind bonyolultabb lett és az irodalomban a történet, a mese fontossága és szerepe mind jobban csökken. Az író csak úgy tud megküzdni nehéz anyagával, ha a társadalom, az ember, az élet lényeges problémáit is számbaveszi. S ez nem könnyű feladat.

Pär Lagerkvist azon írók közé tartozik, akik sikeresen leküzdik a modern